

821.163.41.08 Селенић С.

811.163.41'42

<https://doi.org/10.18485/sj.2023.28.1.24>

СЛАВКО Ж. СТАНОЈЧИЋ*
Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет

Оригинални научни рад
Примљен: 18.10.2022.
Прихваћен: 13.12.2022.

НАРАТОР И СЛОЈЕВИ КЊИЖЕВНОГ ЈЕЗИКА – ПАРАДИГМА МАЈЧИНОГ ЛИКА У СЕЛЕНИЋЕВОМ ДИСКУРСУ**

Рад доноси резултате ауторовог истраживања могућности дедукције у дефинисању морфосинтаксичких јединица које ће се, из разних слојева општег језика, интегрисати у стандардни језик свакодневне комуникације. Аутор анализира дискурс наратора кроз фигуру мајке у Селенићевом делу и дефинише основу за прихватање и оних дискурских јединица које говорнику садашње језичке епохе – иако су из неке од претходних (генерацијских) епоха – не морају изгледати као архаизам. Најчешће су то конвенционалне конструкције (или конвенционална употреба појединих лексема) у ситуацијама које су везане за говорникова предвиђања/процене саговорникове реакције. Са гледишта дефинисања форми морфосинтаксичких структура, рад фразеологизме узима напредо са конвенционалним структурама. Основно теоријско полазиште рада је Лајонсово схватање појма „diachrony in synchrony” и схватање морфосинтаксичке структуре као носиоца језичке комуникације, Ноама Чомског.

Кључне речи: свакодневни језик, комуникација, реално говорно време, грађанска традиција, анафорички, дискурсна јединица, мајка, Селенић.

---

* slstanojic@gmail.com

** Рад је настао као резултат истраживања у оквиру пројекта 178014 „Динамичка структура савременог српског језика”, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

1. Наше истраживање, а тиме и реферат који доноси његове резултате – било је усмерено на једно питање: да ли говорников наративни дискурс¹ (а) спонтано или (б) пројектовано (намерно) индицира његову друштвену личност, *кроз парадигму мајчинога лика у литерарном дискурсу Слободана Селенића*.

У Селенићевом наративном дискурсу могли бисмо уочити вредности које указују на то да је тај дискурс – нарочито када је у вези са ликом мајке – пројектован. И то тако што што га писац усмерава у два правца.

- (а) Први правац је усмерен на стварање савршеног прозног описа једног значајног сегмента београдског грађанског друштва у првој половини 20. века. Наравно, то чини кроз своје књижевне ликове – људе, који су у роману носиоци духа грађанског слоја Београђана (разних националних, религиозних, политичких провенијенција и оријентација).
- (б) Други правац је усмерен, врло дискретно, суптилно – у стварање нараторовог лика, који је и овде, као и у сваком тексту реализованом као целовит дискурс обједињен датом темом, наравно – писац. И то – са аспекта његове комуникације са друштвено-језичком заједницом чији је припадник, наравно – у његовом реалном времену.²

2. Селенић, такође, и улогу мајке поставља дуално и то са врло интересантним обртом, како на језичком, тако и на нивоу интеракције друштва и језика. Оно што даје одговарајући колорит приповедачком дискурсу – романа Очеви и Оци јесте заправо фигура мајке коју аутор представља кроз два лика, Лик Елизабете Блејк – лик мајке и лик Нанке Марковић – лик маћехе. Два лика која носе своје потпуно различите особине, припадају различитим генерацијама, верама и поднебљима – а оно што им је ипак заједничко јесте улога мајке, једна у денотативном а друга у конотативном смислу. Самим тим и дискурс који ова два мајчинска лика користе је веома различит али са заједничким дистинктивним обележјем архаизације.

У томе контексту, укратко ћу навести да писац у целину дискурса романа уводи лик Нанке Марковић, чије карактеристичне језичке особине Слободан Селенић дефинише већ и уопштено, кроз речи наратора-лика Стевана Медаковића и које гласе: „Нанка је била сељанка, рекао бих, али не зато што није знала друкчије – завршила учитељску школу у Београду, образована жена – већ зато што је тако хтела. Њен **говор** остао је исти као у земљака из Кожетина и околине, али некако брижљиво чуван, свесно обогаћиван старим и заборављеним **народним изразима**, негован, тако да је добијао скоро песничку, **вуковску** лепоту” (49).

¹ подразумева се: говорников/пишчев, дискурс/текст.

² Појам (и термин) *реално време* узимамо аналогично са односом тога појма и појма *виртуелног времена на интернету*; однос би се ту могао изразити као: *реално време* = *говорничково време* – *виртуелно време* = *време фикције* (прошло, садашње, будуће).

Лик Нанке Марковић, Српкиње, представља конотацију мајчиног лика у Селенићевом роману, дојила и васпитачица је Стевана Медаковића, брижна жена коју је Стеванов отац Милутин довео у кућу после женине смрти – условно речено маћеха, чија је улога да се о деци брине као да су њена, што писац илуструје наводећи следеће примере:

Они су, Стеване, душевници, савесници, плачу зарад јада свога народа, због њихових мука, а не због слабићства. (46)

Не дај се соколе – говорила ми је – држ се, Стеване, снаго моја. Обилић си ти, јунак. Српска дика. Ајдук, момчина (48).

Шта ћемо да радимо, Нанко?...

Шта ћемо да радимо:

Да гинемо и крв проливамо

Да јуначки аманет чувамо,

Дивно име и свету слободу, сине. (48)

А дискурс лика Нанке Марковић препун је, у врло концентрисаном облику, лексике која је типична за социолингвистички лик учитеља пониклог из руралног слоја становништва крајем XIX века и у првој четвртини XX века, а образованог у језичкој школи фолклорне вуковске оријентације, са елементима лексике и устаљених синтагми који су типични за фолклорни српски језик епске поезије. То су речи или устаљене групе речи као што су, на пример – и м е н и ц е: *савесник, мука, срамота, хват (дрва), слабићство* (46), *душевник, Зека Буљубаша, јад, оци, јунак, подвижник* (47), *ајдук, аманет, вјера (ијекавизам у иначе екавском тексту!), момчина, дика, Обилић, снага, соко, (српска) дика, ајдук, аманет* (48); п р и д е в и: *голи (синови), грозни /виногради/, поносна (уз Босна)* (46), *дивни, јуначки, свети* (48); г л а г о л и: *поменути (Бога), устављати (Турке пушкама)* (46), *разграђати* (48) и синтагме типа: *голи синови, голи ножеви, поносна Босна, грозне сузе, јуначки аманет, дивно име, света слобода* (46, 48), који се појављују у говору тога лика романа. Оне су или пренете из језика епске поезије, или су формиране по томе моделу и укључене у језик генерација школованих говорника времена до пред Први светски рат, у његовом току, па чак и у времену до почетка Другог светског рата.

Такав, текст јавно саопштава поруку говорника или писца слушаоцу или читаоцу. При томе – текст једновремено и открива (показује) онога ко врши то саопштавање, ко га користи као средство (оруђе) саопштавања: јер у т е к с т у – слушаалац/читалац види говорника/писца. У извесном смислу то би могло бити предмет проучавања елемената спонтане или намерне интенције говорника/писца.³

³ Albrecht Neubert – Gregory M. Shreve, *Translation as Text*. Kent and London: Kent State University Press, 1992, где се каже: „Текстови се употребљавају као оруђе и, једновремено, откривају онога ко се служи оруђем. Текстови јавно и саопштавају нешто, и саопштавају о некоме...”

3. И само арбитарно изабране основне језичке форме морфосинтаксичког нивоа јасно се одсликавају у Ван Дајковој констатацији да „употреба језика није само неки специфичан чин, већ саставни део *социјалне интеракције*. Језички системи су *конвенционални* системи. Не само да регулишу интеракцију, већ се њихове категорије и правила развијају под утицајем структуре интеракције у друштву. Овај *функционални* поглед на језик, и као систем и као историјски производ, у којем се наглашава доминантна *социјална* улога језика у интеракцији, неопходан је коректив за 'психолошки' поглед на употребу језика и језика, где је наша компетенција у говору суштински објект филозофије ума”.⁴

У контексту овог другог, заправо се појављује питање идентификовања модуса којим говорник/писац у актуелни језик своје друштвено-језичке заједнице уноси језичке податке из прошлих фаза своје индивидуалне језичке прагматике која се својом целином поклапа са општом, колективном прагматиком. Џон Лајонс је термилошки то врло ефикасно решио једноставном синтагмом „diachrony in synchrony”.

Та синтагма би се могла развити и у формулу дате језичке ситуације:

$$\{L^{-x} \dots L^{-3}, L^{-2}, L^{-1} \dots L^0 \dots L^1, L^2, L^3 \dots L^x\}^5$$

– у формулу која би показивала релацију *пишчевог реалног говорног времена* (L^0) према говорном времену *неке прошле фазе* коју он уноси у *своје реално време* као говорник/писац ($L^{-1} \dots$).

У своме раду, који горе наводим, и констатујем да се те лексеме могу означити као *циљно обележена* (дакле – не спонтано обележена) реализација познатог Лајонсовог појма „diachrony-in-synchrony” (в. Лајонс 1990: 620–621).

Мислимо да је за експликацију горе датог задатка врло користан приказ избора лексике уз избор морфосинтаксичких форми једног конкретног дискурса/текста које налазимо у делима *Слободана Селенића*. Ово – уз констатацију да је он прави, типични београдски грађански писац, и социоллингвистички гледано, и гледано са аспекта његовог језичког осећања – Белићевим

⁴ „the use of language is not only some specific act, but an integral part of SOCIAL INTERACTION. Language systems are CONVENTIONAL systems. Not only do they regulate interaction, but their categories and rules have developed under the influence of the structure of interaction in society. This FUNCTIONAL view of language, both as a system and as an historical product, in which the predominant SOCIAL role of language in interaction is stressed, is a necessary corrective to a 'psychological' view of language and language use, where our competence in speaking is essentially an object for the philosophy of mind” (Ван Дајк 1992: 167, превод Google – редиговао Сл. Ст.)

⁵ Легенда: L^{-x} и следећи минус бројеви = језици фаза које су претходиле АКТУЕЛНОМ ЈЕЗИКУ говорникове/саговорникове језичко-друштвене заједнице; L^0 = актуелни језик; $L^1 \dots$ – и даље позитивни бројеви = будуће фазе језика (* = претпостављене, непосведочене, апстрактне).

термином речено – што би било и у домену психолингвистике, когнитивне лингвистике и домену социолингвистике.⁶ Наравно – све то обједињено комплексом аналитичких метода дискурса анализе/текстлингвистике.

4. Лик Елизабете Блејк, Енглескиње, супруге Стевана Медаковића, мајке једног од главних ликова Селенићевог романа, њиховог сина Михајла Медаковића са друге стране, представља денотацију мајчиног лика. Типичан илустративни пример дискурса који се одликује традиционалним наративима који представљају одлике мајке као фигуре у српској књижевности, као што су: љубав, осећајност и брижност, а упућене су детету, Селенић представљава употребом следећих примера:

Али Мајкл, ти си Србин у Србија и у Србија се говори српски. Мораш говорити српски ако желиш бити разумевен. То је твој родни језик. (195)

Онако мали... раширно новине и чита...као матор!Роџаци су долазили, комшије, хтели чак и новинари да га виде, Енглешче, вундеркинд, али то наравно нисам пустила... (209)
Шта се збива у Мајкловој збрканој главици? (220)

За детаљније представљање овог лика узимамо писану кореспонденцију између Стевана Медаковића и Рашеле Алкалај, пријатељице Елизабете Блејк, која такође има мајчинску улогу због свог заштитничког односа према њој.

У нашим ранијим истраживањима језичког типа исказа у овој смислу нашли смо да је скоро типичан за спој вернакулара и свакодневног говорног језика управо поступак овог репрезентативног језичког ствараоца београдског поднебља у његовом времену. Тај поступак детаљно смо размотрили у елементу креације лика Рашеле Алкалај, из амбијента једног од значајних грађанских слојева становништва – из круга Београђана јеврејског ентитета. У раду смо тумачили пишчев поступак у домену употребе лексике у стварању лика, тј. његов избор лексичких јединица могућности изградње вишеслојног језичког фонда у општем језику може се узети и низ (концентрираних) лексичких јединица које је Сл. Селенић изабрао као језичко средство карактеризације епистоларног дискурса лика *Рашеле Алкалај*, коју почетни

⁶ В.: Белић 2000: 527. Белићевом термину *језичко осећање* у новијој лингвистици одговара (вероватно прецизнији) термин *језичка компетенција* са изведеним из њега термином *комуникативна компетенција*, рецимо – онако као што то чини Џон Лајонс кад дефинише тај феномен: "One way of embarking upon the analysis of context is to ask what kinds of knowledge a fluent speaker of a language must possess in order to produce and understand contextually appropriate and comprehensible utterances in that language. Hymes (1971)... has introduced the term communicative competence* to cover a person's knowledge and ability to use all the semiotic systems available to him as a member of a given socio-cultural community. Linguistic competence, or knowledge of the language-system, is therefore but one part of communicative competence... Our model of language-competence, however, will be based upon the knowledge possessed by what might be described as an ideal omniscient speaker of a language, where 'omniscience' implies, not only perfect mastery of the rules which determine the well-formedness of sentences, but also the ability to contextualize them appropriately in terms of the relevant variables" (Лајонс 1990: 573–574).

редови одговарајућег дела дискурса представљају као ”Српкињу Мојсијеве вере” (в. Станојчић 2014: 213–221).

Из тога, и без посебног изналажења начина приступа једном дискурсу/ тексту, аналитичар ће констатовати да његово разумевање датог текста зависи од упућености у објективно окружење. То објективно окружење манифестује се кроз, теоријски узето, бескрајни низ с и т у а ц и ј а (Половина 1999). Зато дискурс анализа/текстлингвистика у своме инструментарију оперише формулама које стварају више других лингвистичких дисциплина.⁷ С обзиром на то да је њен предмет језик реализован говором (који има и своју писану форму), сасвим је разумљиво што су у првом плану текстлингвистике *граматички системи језика*: фонолошко-фонетски, морфолошки и морфосинтаксички.

5. Принциписки, овај механизам је дефинисао Н. Чомски: „Нека поставимо следећи оквир за проучавање језичке структуре: граматика једног језика је систем правила који одређује одређену везу *гласа* и *значења*. Састоји се од *синтаксичке компоненте*, *семантичке компоненте* и од *фонолошке компоненте*. Семантичка компонента дефинише извесну (неодређену/бескрајну) класу апстрактних предмета (*D*, *P*), у којој је *D* *дубинска структура*, а *P* *површинска структура*. Дубинска структура садржи сву информацију битну за фонетску интерпретацију. Семантичка и фонолошка компонента су чисто интерпретативне. Прва даје семантичку интерпретацију дубинским структурама; друга додељује фонетску интерпретацију површинској структури. Тако граматика као целина одговара семантичкој и фонетској интерпретацији, будући да овој вези посредују правила синтаксичке компоненте која дефинише дубинску и структуру као напоредне. Проучавање све три компоненте ће, наравно, бити интегрисано у највишој мери, а свака од њих може бити истраживана док не буде јасно које услове једна другој намећу”⁸ (Чомски 2006: 111).

⁷ Лингвистика, социоллингвистика, когнитивна лингвистика, психоллингвистика и семиотика (са низом дисциплина у оквирима сваке од њих). В. и: J. Lyons, *Semantics*, 2, Cambridge, 1977, стр. 620, где се – у поглављу Context, style and culture – међу три најважније тековине историјске семантике ставља, као друга по реду, «the implementation of the principle that the history of the vocabulary of a language cannot be studied independently of the social, economic and cultural history of the people speaking that language».

⁸ „...Let us establish the following frame-work for the study of linguistic structure *grammar* of a language is a system of rules that determines a certain pairing of sound and meaning. It consists of a *syntactic component*, a *semantic component*, and a *phonological component*. The syntactic component defines a certain (infinite) class of abstract objects (*D*, *S*), where *D* is a *deep structure* and *S* a *surface structure*. The deep structure contains all information relevant to semantic interpretation; the surface structure, all information relevant to phonetic interpretation. The semantic and phonological components are purely interpretive. The former assigns semantic interpretations to deep structures; the latter assigns phonetic interpretations to surface structures. Thus the grammar as a whole relates semantic and phonetic interpretations, the association being mediated by the rules of the syntactic component that define paired deep and surface structures. The study of the three components will, of course, be

6. Као фразеолошке јединице овде узимамо и (а) морфосинтаксичке структуре, и (б) појединачне лексеме које су у неким језичким идиомима усталјене. Разлог за ово: и једне и друге јединице представљају одређени „окамењени” језички знак. Ово друго могу бити пунозначне речи које се преносе из једне генерације говорника у другу, пре свега у говорном језику.

И једне, и друге су, са екстралингвистичке стране – производ асоцијативних процеса у говорниковој перцепцији света око њега. Отуда су, са унутарјезичког аспекта – и производ колокације и процеса аперцепције. Као језичко средство епистоларног дискурса (замишљеног) лика Рашеле Алкалај, Сл. Селенић је изабрао, пре свега, (а) структуре с комбинацијом лексема које се узимају као стереотипне, али (б) појединачне лексеме које се преносе из генерације у генерацију као стереотипи, а користе се у конвенционалним ситуацијама.⁹

Тако је за појам „држављанка Велике Британије” у дискурсу лика Рашеле Алкалај употребљена синтагма – *поданица енглеске круне*, у примеру:

Као њена пријатељица, и већ шест година поданица енглеске круне, уверавам вас... (81).

За појам „одговорити на писмо” у датоме дискурсу употребљена је структура са комбинацијом глагола *отписивати* и предлога *на* са акузативом именице *писмо*, у примеру:

Драги Стеване, са малим закашњењем отписујем на ваше треће писмо... (81).

За појам „погодити циљ”, Рашела Алкалај употребљава конструкцију фамилијарног (за време пре II светског рата) глагола *стрефити* са правим објектом, у примеру:

Не кривим вас што сте помислили да је то моја пријатељица лукаво извела, да је рачунајући на ваше чојство у среду стрефила своју српску мету (86).

---

highly integrated; each can be investigated to the extent that it is clear what conditions the others impose upon it” (превод Сл. Ст.).

⁹ Основу за овакав став наћи ћемо, нпр., и у следећој концизној дефиницији коју формулише Ирена Стевовић са Универзитета Црне Горе, која гласи: „Frazemi se u govoru pojavljuju kao gotova, ustaljena veza riječi i predstavljaju jezičke jedinice koje se sastoje od najmanje dvije lekseme, imajući pritom cjelovito, jedinstveno značenje, stabilan leksički sastav, stabilnu strukturu i funkciju jednog rečeničnog konstituenta. Kao važna obilježja frazema, ističu se i konotativnost, ekspresivnost, slikovitost, emocionalnost, te i stilska obilježenost. Obilježje ekspresivnosti se u literaturi smatra kategorijalnim obilježjem ovih jezičkih jedinica i uzima se kao mjerilo za razlikovanje frazeoloških jedinica od drugih jedinica ustaljene strukture i leksičkog sastava (Mršević Radović 1987: 17). U skladu s tim, naglašavam da je pojam i termin »frazem« (»frazеолошка јединица«) u ovom radu коришћен у узем смислу, па је истраживачка пажња усмјерена на готове, усталјене везе ријечи, које се, поред cjеловитог, јединственог значења, структурне стабилности и усталјености лексичког састава, одликују и експресивношћу и сликовитошћу” (в. Стевовић 2017: 68).

И то још у контексту са архаизмима *чојство* и у *среду* (= „у средину“).

За појам „идентичан“, у дискурсу Рашеле Алкалај употребљава се позната петрифицирана (и данас у употреби) фразеолошка конструкција *слика и прилика*, у примеру:

Мислим да је Ричард, ако сам ја позвана о томе да судим, *слика и прилика* острвског центлмена (87).

За појам „оговарати“ Рашела Алкалај као лик и писац овог епистоларног дискурса употребљава и данас уобичајену лексему *опањкавати*, у примеру:

Сјајно је умео да разговара... и да још сјајније *опањкава* њихово понашање, чим би отишле из друштва (88).

За појам „ценити се“, у овом дискурсу употребиће се фразеологизам *држати до себе*, у примеру:

Мада врло млада, Елизабета је *држала до себе*, како то Срби лепо кажу (88),

на шта – тј. као на тадашњи фразеологизам – указује и констатација лика „како то Срби лепо кажу“.

7. Једнаку конотацију имају лексички и конструкцијски фразеологизми *оуглати*, *неопростив грех*, *елем*, *оплахивати уста*, *повући се у мировину*, *пакао*, *скандалозни*, *хајати*, *ћерка Израилјева*, *шиба језика*, какве налазимо у примерима:

Оуглати смо, Стеване (90). – Што је у Енглеској...један од само неколико *неопростивих грехова* (90). – *Елем*, the big day arrived (91). – Како се то лепо каже на српском, *оплахивали* су уста са Лизом и Ричардом у стотинама салона истовремено (92). – Продао је своју агенцију и *повукао се у мировину* (93). – То је, Стеване,... довољно да замислите какав је *пакао постао живот* ваше и моје младе... и премладе пријатељице (93). *Скандалозни развод* (94). – И не *хаје за могућност* да део кривице пренесе на Ричарда (94). – Иако Јеврејка, са свим предностима *ћерке Израилјева*, никоме не желим судбину жене у туђини (95). – Све теже дише под будном присмотром свих тих осуђујућих... погледа, под *шибом ироничних злих језика* (95–96).

И какав је, најзад, и пример перфекта без помоћног глагола (крњег перфекта), са оптативним (жељним) значењем, какав се налази у завршном, поздравном реду писма Рашеле Алкалај, као лика у овом роману:

Живели ми и сретни били, Стеване,
ваша Рашела Алкалај

То је стереотипни поздрав какав је и поздрав Стевановог оца и отпоздрав Стеванов у сцени испраћаја на београдској железничкој станици:

– *Срећно пошао*.
– *Срећно вас опет нашао* – рекох, и одох у свет. (70–71).

Лексика и интонација ових поздрава у складу је са стилем поздрава које је неговао творац модерне српске приповетке Лаза К. Лазаревић (1851–1891) у својим писмима¹⁰, што указује на то да је Селенић добро запазио катактеристичне црте епохе и у овоме домену. Јер – и језик Л. К. Лазаревића – како је то истицао А. Белић – стојио се са београдским књижевним језиком (Белић 2000: 193–200).

Ту су и цитати из Његошевог „Горског вијенца“: „од богатства бјеху полу-дјели, дјетињаху исто као бебе“, „мало бољи него у Турчина“, „о јунаштву ту не бјеше збора“, „такве бруке, таквијех грдилах, нигдје нико још видио није“.

(4) Најзад, ту су и директно пренесене енглеске лексеме (у контексту српске реченице), или у контексту целих енглеских реченица, на пример:

– *Do people generally?* – питају, да би знали шта им је чинити. – *If you insist, I'll tell you all you want to know, but I'd be very grateful if you could manage to restrain yourself from asking anything.* – Ако је Лизина љутња на Ричардов *patronizing manner*, као према детету била контролисана... – *Uncle Robert.* – *Robert Blake.* – *Aunt Penny and Cousin Stella.* – *such a good family.* – Елем, *the big day arrived.* – *What an impressive crowd, isn't it?* – *Honeymoon.* – *Yes, it is* – рекла је Лиза. – *Thank God, forget all about it as soon as you can* – и то је било све. – *Reading*, март – април 1925-те године (81–97).

Њихова функција у карактеризовању социолингвистичког лика је очигледна и, могло би се рећи – део је типичног (и општег) процеса писања уметничког књижевног дела. Природно, целина језичке основе дискурса поглавља II, које карактерише лик Рашеле Алкалај – подудар се у главним цртама, али са много мање језичког материјала, са целином језичке основе дискурса који обележава први од два главна лика романа, лик Стевана Медаковића.

Уколико бисмо уопштавали резултате оваквог говорничког/пишчевог поступка, препознали бисмо факта познате Лајонсове категорије „*Diachrony-in-Synchrony*“ (в. Лајонс 1990: 620–621). Наиме – како смо и раније (спецификовано за лексикку) констатовали – све те лексичке јединице су несумњиво успешно средство презентације и социолингвистичког и културолошког идентитета који нам Селенић слика. Али уз функцију лексичких елемената као тога средства, не можемо не запазити и чињеницу да се у морфосинтаксичким структурама устаљују одређене конструкције са устале лексемама (Станојчић 2012: 237–247). Настајања фразеологизама морамо схватити као процес у чијој је основи и језички феномен колокације: неке лексеме у увек истој морфосинтаксичкој структури „призивају“ одређене друге увек исте лексеме.

Комплексност парадигматског односа представе мајчиног лика у Селенићовом дискурсу, такође поседује својеврсну колокативну структуру. Са пси-

¹⁰ В. Примере из тих писама: *Живео син! Живео унук! Живео сестрић! Ја ево честитам свима...* и др., који се наводе у литератури (в. Станојчић 1980: 38).

холингвистичког аспекта, ако би се дискурс ова два женска лика, лика мајке и маћехе, представио у облику скупова, област пресека би представљао омеђани дискурс у коме асоцијативно и колокацијски доминирају лексеме које указују на апстрактне наративне појмове, као што су љубав, осећајност и брижност. А сви наведени појмови представљају основне карактеристике традиционалне представе мајке у српском језику, књижевности и култури, уопште.

ЈЕЗИЧКА ГРАЂА

Селенић 1985: Слободан Селенић, *Очеви и оци*, Београд: Просвета [у тексту – број уз лексичку јединицу, одн. пример дискурса представља редни број странице књиге].

ЛИТЕРАТУРА

- Белић 2000:** А. Белић, *О различитим питањима савременог језика*, (О значају језичког осећања за вршење синхроничке језичке анализе; Београдски стил), *Изабрана дела*, 13, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Ван Дајк ⁶1992:** Т. van Dijk, *Text and Context, Explorations in the semantics and pragmatics of discourse*, New York: Longman Inc.
- Гашић 2005:** Ранка Гашић, Београду ходу ка Европи, Београд: Институт за савремену историју [file:///C:/Users/TEmpus%20PC%201/Desktop/MSC%20NSSIVD%20sept.%202019/RankaGasicBeogradUHoduKaEvropi.pdf – преузето 31. 03. 2019].
- Ивић 1957:** М. Ивић, Једно поређење Вуковог језика са нашим данашњим књижевним језиком, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, I, 114–126.
- Лајонс 1990:** J. Lyons, *Semantics*, 2, Cambridge – New York: University Press.
- Марковић 2004:** М. Марковић, Библиографија Слободана Селенића, *Споменица Слободана Селенића*, САНУ, Научни скупови, Књига CVII, Одељење језика и књижевности, Књига 16, Београд, 153–238.
- Нојберт/Шрев 1992:** Albrecht Neubert, Gregory Shreve, *Translation as Text*, Kentand London: Kent State University Press.

- Норис 1993:** David Norris, Дискурс у савременом српском роману : употреба енглеског језика у Селенићевом роману „Очеви и оци”, Научни састанак слависта у Вукове дане, 21/2, 94–101.
- Палавестра 2002:** П. Палавестра, Биографски записи (II) : Гробље на капији утопије. Summary : Biographical essays II, Глас САНУ, CCCXCIV, Одељење језика и књижевности, књ. 19, 79–92.
- Половина 1999:** В. Половина, *Семантика и текстлингвистика*, Београд: Чигоја штампа.
- Радовановић et al 1996:** Радовановић (ред.) et al., *Српски језик на крају века*, Београд: Институт за српски језик САНУ, Службени гласник.
- Станојчић 1980:** Ж. Станојчић, *Синтакса језика Лазе К. Лазаревића, II. Реченички односи*, Београд: Институт за српскохрватски језик.
- Станојчић 2012:** С. Станојчић, Лексичко-творбене карактеристике језика Селенићевих наратора, *Наслеђе*, IX, 23, 237–247.
- Станојчић 2013:** С. Станојчић, Формирање дискурса основношколског ученика – законитости колокације и конкорданције, *Наш језик*, XLIV/1–2, 45–74.
- Станојчић 2014:** С. Станојчић, Циљност кумулације лексичких позајмљеница у писаном дискурсу, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 43/1, 213–221.
- Стевовић 2017:** I. Stevović, Nastanak frazema putem semantičkih figura, *Slavia centralis*, X/2, Maribor, 67–84, [www.ff.um.si/dotAsset/70831.pdf – преузето 1. 4. 2017]
- Чомски 2006:** Noam Chomsky, *Language and Mind*, New York: Cambridge University Press.

NARRATOR AND LAYERS OF LITERARY LANGUAGE – PARADIGM OF MOTHER CHARACTER IN SELENIC'S DISCOURSE

Summary

The paper presents the results of the author's research on deduction capabilities in defining morfo-syntactic units from different layers of general language that will integrate into the standard language of everyday communication. The author analyzes narrators' discourse through the mother figure in Selenic's literary work and formulates the basis for acceptance of those discourse units that the speaker of his/her language epoch – although from some of the previous (generational) epoch – do not have to look like an archaism. Most often

they are of conventional construction (or the use of certain conventional lexeme) in situations that are related to the speaker's prediction/estimation of interlocutorreaction. From the point of view of defining the forms of syntactic structure, the paper takes phraseologisms alongside conventional structures. The basic theoretical starting point of this paper is John Lyon's understanding of the term „Diachrony-in-Synchrony” and Chomsky's understanding of morphosyntactic structure as the holder of verbal communication.

Key words: everyday language, communication, real time voice, civic tradition, anaphoric, discourse units, mother, Selenic.

Slavko Ž. Stanojčić